

XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNİN BƏZİ METODLARDAN İSTİFADƏ

Respublikamız müstəqillik qazandıqdan sonra elmə təhsilə artan maraq eyni zamanda xarici dillərə olan tələbatın da artmasına münbit şərait yaratdı. Ölkəmizin xarici ölkələrlə genişlənən əlaqəsi, tələbələrimizin xarici ölkələrdə təhsil almaq marağı əvvəlki illərə nisbətən daha da genişlənməyə başladı. Bu da öz növbəsində xarici dillərin tədrisində olan problemlər və onların həlli yolları məsələsini gündəmə gətirir. Xarici dilləri tədris edərkən bir çox sınıqlanmış metodlardan istifadə edilir. Bu metodlardan daha çox istifadə olunanı və populyarlıq qazananı həm orta məktəblərdə, həm də ali məktəblərdə istifadə olunur. Xarici dilləri tədris edərkən bir sıra çətinliklər meydana çıxır ki bu çətinliklərin bəziləri lokal, bəziləri də ümumi xarakter daşıyır. Sınıfdə tələbəninin sayının çox olması, sinif otağında internet bağlantısının və ya kompyuterlərin olmaması lokal, tələbəninin yeni sözləri çətin öyrənmə bilməsi və ya fənnin maraqsız olması, tələbəninin zəif və maraqsız iştirakı demək olar ki həm orta məktəblərdə, həm də ali məktəbdə xarici dilin tədrisində rast gəlinən problemlərdəndir.

Xarici dillərin tədrisinin səviyyəsini artırmaq üçün bir sıra metodlardan istifadə olunur ki bu da öz növbəsində dilə olan marağın və tələbəninin aktivliyinin artmasına gətirib çıxarır.

Bu metodlardan interaktiv metodun özünəməxsus üstünlükləri var.

Dərslərdə tez-tez qarşılıqlı sual-cavab və testlərdən istifadə interaktiv metodun üstünlüklərindən biridir. Bütün şagirdləri bu prosesə cəlb edərək onlar arasında rəqabət mühiti yaratmaqla həm öyrətmək, həm də ünsiyyət maneələrini aradan qaldırmaq olar. Şagirdlərin həvəsləndirmələrə meylli olduğunu nəzərə alaraq, hər pedaqoq öz xüsusi kiçik mükafatlandırma metodlarını tətbiq edə bilər və bu, sərbəstdir. Təki şagirdlər öz fikirlərini xarici dildə ifadə etməkdən çəkinməsinlər, onlar tələb olunan cavabı verə bilsinlər. Müəyyən komanda yarışları təşkil etmək, qrupları proporsional bölərək hər bir şagirdin özünü komandanın vacib elementi kimi hiss etməsinə imkan yaratmaq da yeni təlim metodları sırasındadır.

Xarici dili yaxşı öyrənmək üçün təkcə məktəb proqramı və sinif dərsləri ilə kifayətlənmək düzgün deyil. Bunun üçün müəllim mütəmadi olaraq öz üzərində işləməli, mövzuya uyğun əlavə ədəbiyyat və ya kitablardan istifadəni bacarmalıdır.

Öyrənmək, təbii ki, müəyyən vaxt və əmək sərfi tələb edir. Amma effektiv metodlarla bu işi əyləncəli və maraqlı şəkildə həyata keçirmək daha səmərəli və bəhrəli olar. Bunun üçün şagirdlərə dərslər və dərslərdən əvvəl məşğələlərdə aşağıdakıları məsləhət görmək məqsədəuyğundur: xarici dildə kitablar oxumaq, sadə vəzifələrdən, uşaq kitablarından (şəkilli, illüstrasiyalı) istifadə etmək. Bütün bunlar ona xidmət edir ki, oxu prosesi həvəslə həyata keçir, hər söz üçün lüğət axtarmağa ehtiyac qalmır, oxuduqca məlum sözlər əsasında ümumi məna çıxarmaq bacarığı varlanır. Vacib hallarda, yeni sözləri aid olduğu ifadələrə uyğun şəkildə qavramaq üçün lüğətə baxmaq məqbuldur. Bu zaman öyrənmə prosesinin çətinliyi aradan qalxacaq və sözlər daha yaxşı yadda qalacaq. (1)

Dil ünsiyyət vasitəsi olduğundan onu öyrənməkdə başlıca məqsəd bu dildə ünsiyyət qurmaq bacarığına yiyələnməkdir ki, bunun da səmərəli yolu bütün şagirdlərin dərslər zamanı xarici dildə mümkün qədər çox danışmasına şərait yaratmaqdır. Bunun üçün ən effektiv vasitə cümlələrlə işdir. Cümlələrlə işin hər hansı bir formasına (yaz – paylaş, çək – paylaş, dinlə – soruş, düşün – paylaş, soruş – cavablandır və s.) keçməzdən əvvəl şagirdlərə düşünmək və fikirlərini formalaşdırmaq üçün vaxt verməkdə fayda vardır (“think time”, 2-3 dəqiqə səssiz refleksiya). Cümlələrlə iş uğurlu alınan hallarda tədricən şagirdləri üç-üç və dörd-dörd qruplarda birləşdirmək, onlara qrup işinə müvafiq tapşırıqlar (açıq-sonlu suallar, əqli hücum strategiyasından istifadə, problemlə situasiya, rollu-oyun, debat və s.) vermək və bu yolla da, eyni zaman kəsiyində bütün şagirdləri dərslərə cəlb etmək mümkündür. Dərslər zamanı şagirdlərarası bu cür əlaqələrin yaranması mühüm əhəmiyyət daşıyır, belə ki, Vilyam Qlessərə görə biz oxuduğumuzdan 10%, eşitdiyimizdən 20%, gördüyümüzdən 30%, eşidib-gördüyümüzdən 50%, başqaları ilə müzakirəmizdən 70%, şəxsən təcrübədən keçirdiyimizdən 80%, kiməsə öyrətdiyimizdən 95% öyrənirik. Ümumiyyətlə, istənilən metodikani tətbiq etməzdən əvvəl üç məqama diqqət etmək lazımdır: 1) seçilən metod təlim məqsədi ilə uyğundur, 2) seçilən metod vizual, akustik və kinestetik şagirdlərin tələblərinə cavab verməlidir, 3) şagirdlərin dil səviyyəsində kəskin fərqlər varsa, differensiasiyadan istifadə edilməlidir. (2)

Xarici dillərin öyrədilməsində ən vacib amillərdən biri müəllim hazırlığıdır. Etiraf etmək lazımdır ki, bu sahədə müəllimlərin səviyyəsi qənaətbəxş deyil. Müəllim özü kommunikasiya qura bilmirsə, tədris etdiyi dildə tam sərbəst danışmağa çəkinirsə, ondan dərsləri kommunikativ keçməyi necə tələb etmək olar?

Dil mühiti də mütəlxdir. Müəllim dərslərdə o mühiti yaratmalıdır, tədris etdiyi dildə danışmalı və uşağı danışdırmalıdır. Müəllim xarici dil dərslərində motiv yaratmağa borcludur. Elə situasiya yaratmalıdır ki, şagird xaricə getməsə də məcbur olub dili öyrənsin.

Dərslər monoton, bir metoddan istifadə olunmaqla keçilməməlidir. Uşağın diqqəti 8-10 dəqiqədən sonra yayınır. Şagirdlərdə maraqlı oymaq məqsədilə bir neçə dəqiqədən sonra fəaliyyət növünü dəyişərək digərinə keçmək zəruridir.

Təhsilin məzmununa gəlinə, müəllim başa düşməlidir ki, xarici dilin öyrədilməsində dərslər bir vasitədir, kitab yeganə bilik mənbəyi deyil, onlardan biridir. Çox təəssüf ki, bu gün müəllimlərdən çoxu kitabdan asılı vəziyyətdədir. Onlar elə başa düşürlər ki, dərslərdə nə varsa, onu da keçməlidirlər. Əslində isə dərslər üzərində işləməklə sinfin səviyyəsinə, uşaqların qabiliyyətinə, mövzuya uyğun dəyişikliklər edilməlidir.

Mənim fikrimcə, sinfin şagirdlərin səviyyəsinə görə bir neçə qrupa bölünməsi xarici dilin tədrisində ən mühüm amildir. Şagirdlərin səviyyəsinə görə bölünmüş qruplarda xarici dil fərqli proqramlara əsasən tədris edilərsə, hər bir şagird dili öz qabiliyyətinə uyğun mənimsəyər. Belə olduqda, sözsüz ki, daha yüksək nəticələr əldə edilər. Nəzərə çatdırım ki, bir sıra xarici ölkələrdə (o cümlədən, ABŞ-da) məhz bu üsul tətbiq edilir. (3)

Xarici dilin tədrisi zamanı şagirdlərdə dilin komponentlərinin (tələffüz, lüğət və qrammatika) və dil bacarıqlarının (oxu, yazı, dinləmə və danışmaq) inkişaf etdirilməsi diqqət mərkəzində durur və qiymətləndirmə də müvafiq olaraq bu meyarlarla həyata keçirilir. Mən bir müəllim olaraq, ingilis dilinin tədrisində ilk növbədə yeni sözlərin kontekstdə öyrənilməsinə (düzgün tələffüz və cümlədə düzgün istifadə qaydaları izah edilmək şərti ilə (bilinməsi vacib olan minimum qrammatika)) və oxu bacarıqlarının inkişaf etdirilməsinə (bu həm yazını inkişaf etdirir, həm dili hiss etməyə kömək edir, həm lüğət və qrammatikanın "təkrarı"nı daha mənalı edir və s.) önəm verirəm. Dil sözlərdən ibarətdir, tələffüz və qrammatik qaydalar sözlərdə maddiləşir, sözləri bilmədən danışmaq və eşitdiyini anlamaq qeyri-mümkündür. (2)

Xarici dillərin kommunikativ metodla tədrisində şagirdlərin nitq fəaliyyətlərinin formalaşdırılmasına xidmət edən əsas vasitələrdən biri də interaktiv fəaliyyətin təşkilidir. Bu, şagirdlərin bir-birilə danışmaq aktının fəallaşmasına yönəldilən əsas didaktik priyomlardan biridir. "Bütöv tədris fəaliyyətinin vacib sosial tələbidir". Şagirdlər xarici dili mənimsəyərkən müasir təlim texnologiyalarının vasitəsilə öyrənməyi, yaradıcı axtarışda olmağı, müstəqil nəticə çıxarıb, təhlil etməyi bacarmalıdır. Onlarda "iki-iki" və "qrup halında" işləmək, bir-birilə mədəni ünsiyyətdə olmaq, əməkdaşlıq, yekdil fikir söyləmək və s. vərdişə çevrilməlidir. Verilmiş materiallar müasir həyatın bütün sahələri, etika qaydaları, davranış və ünsiyyət formaları ilə bağlı olmalıdır. "Tanışlıq", "Mağazada", "Poliklinikada", "Ad günündə", "Mənim günüm", "Mənim ailəm", "Əzərxanada", "Kitabxanada" və s. kimi mövzular öyrənilmələri düzgün istiqamətləndirə bilər. Dərslərdə vaxtlarda da şagirdlər dərslər vaxtı əldə etdikləri bilik və bacarıqlardan, dil vərdişlərindən real kommunikativ məqsədlər üçün istifadə etməyi bacarmalıdırlar. Məsələn, şagirdin dilini öyrəndiyi ölkəyə qiyabi səyahət zamanı; öz ailəsində xarici qonaqları qəbul edərkən; xaricilərlə məktublaşarkən; dil gecələri və müsabiqələrdə iştirak edərkən; şəhərdə turistlərlə rastlaşarkən və s. bu kimi anlarda xarici dil dərslərində əldə etdikləri biliklər onların köməyinə çata bilər. Fənn olimpiadaları, müxtəlif treninqlər, məqsədləli layihələr dil öyrənilməyə və s. çox böyük yardımçı ola bilər. (4)

Bütün yuxarıda sadaladıqlarımız xarici dillərin inkişafına və tələbənin tədris prosesində daha maraqlı iştirakına şərait yarada bilən metodlar olduğuna görə metodun seçilməsi və tətbiqi yaşa, şəraitə və tələbənin marağına uyğun seçilməlidir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat.

1. <http://serqcapisi.az/index.php/humanitar/elm-v-t-hsil/2551-kharidzi-dilin-oyraenilmaesindae-muasir-metodlar>
2. http://www.azteachers.az/sites/default/files/inlinefiles/innovative_methods_in_teaching_foreing_languages.pdf
3. <https://www.muallim.edu.az/www.old/axiv/2013/40/17.htm>
4. <http://shekiadpu.az/attachments/article/281/Xarici%20di%20lnki%C5%9Fafa%20do%C4%9Fru%20vasit%C9%99dir.pdf>
5. Yeni təlim texnologiyaları (Ümumtəhsil məktəblərində seçmə fənlərinin tədrisi üçün metodik vəsait), 2011. 01. 12
6. Rogova G.V. Methods of teaching English. Leningrad: 1975, 311 s.

Açar sözlər: təhsil, dil, metodika, bacarıqlar, dil vərdişləri.

Key words: education, language, methodology, skills, language habits,

Ключевые слова: образование, навыки, язык, методология, языковые навыки

Xarici dillərin tədrisində yeni metodlardan istifadə

Xülasə

Xarici dillərin tədrisinin səviyyəsini qaldırmaq və tədris prosesində tələbənin marağını artırmaq üçün tədris prosesində istifadə olunan metodların da düzgün və vaxtında seçilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Son zamanlarda xarici dillərin tədrisində müxtəlif və müasir metodlardan istifadə edilməsi bu sahədə olan boşluğu doldurmaqla yanaşı təhsilin keyfiyyətinin artmasında mühüm rol oynayır.

Using new methods in the teaching process of foreign languages

Summary

It is important to use correct and in time chosen methods for increasing the level of teaching foreign languages and interest of students in the learning process. Using various and modern methods of teaching plays an important role in the improvement of quality of education, filling a shortage in this field.

Использование новых методов в обучении иностранным языкам.

Резюме

Для повышения уровня преподавания иностранных языков и заинтересованности студентов важно использовать правильные и вовремя выбранные методы в процессе обучения. Использование различных и современных методов обучения иностранным языкам играет важную роль в повышении качества образования при заполнении недостатка в этой области.